BELGİ

Sayı 24 (Yaz 2022/II)

DOI: 10.33431/belgi.1103534 **Araştırma Makalesi/**Research Article

1873-1875 YILLARI ARASINDA KIRŞEHİR'DE MEYDANA GELEN KITLIK FELAKETİ*

FAMINE DISASTER THAT OCCURED IN KIRŞEHİR BETWEEN 1873 AND 1875

Arif KOLAY-Gökçe YAVUZ*****

Geliş Tarihi/Received:14.04.2022 **Kabul Tarihi/Accepted:**29.06.2022

KOLAY, Arif- YAVUZ, Gökçe, (2022), "1873-1875 Yılları Arasında Kırşehir'de Meydana Gelen Kıtlık Felaketi", Belgi Dergisi, S.24, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2022/II, ss. 367-383.

Öz

Tarih boyunca insanlar, deprem, sel, heyelan gibi doğal afetlerle mücadele etmek durumunda kaldı. İnsan varlığını ve medeniyetlerini tehdit eden bu doğal afetlerden birisi de çalışmanın konusunu oluşturan kıtlıktır. Kıtlık; göç, salgın hastalıkların yaşanması, yiyecek ürünlerinde fiyat artışı, açlıktan kaynaklı ölümler, insanların yiyecek arayışı içerisine girmesi ve bundan kaynaklı güvenlik sorunlarının ortaya çıkması gibi bir dizi sosyo-ekonomik olayı da beraberinde getirdi. Tarihsel süreç içerisinde dünyanın farklı bölgelerinde kuraklık, savaşlar, salgın hastalıklar ve çekirge istilalarından dolayı kıtlık felaketi yaşandı. Osmanlı Devleti de kuruluşundan itibaren farklı zaman dilimleri içerisinde kuraklığın yol açtığı kıtlık felaketi ile mücadele etmek durumunda kaldı. Osmanlı coğrafyasında kuraklığın en çok yaşandığı bölge bugün Eskişehir, Ankara, Kayseri, Yozgat, Kırşehir, Konya, Niğde, Sivas, Kırıkkale, Aksaray, Karaman, Nevşehir ve Çankırı illerinden oluşan İç Anadolu Bölgesi'dir. İç Anadolu Bölgesinde yazları sıcaklığın fazla olması su kaynaklarının azalmasına neden oldu. Bundan dolayı da ekili tarım ürünleri susuz kaldı. Bu durum bir tarım ülkesi olan Osmanlı Devleti için olumsuz sonuçların meydana gelmesine sebep oldu. Geçimini tarımdan sağlayan köylüler, Anadolu'nun değişik bölgelerine göç etmek durumunda kaldı. Çok sayıda çiftçi arazisini boş bırakarak, tarımsal faaliyetlerini kesintiye uğrattı. XIX. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı coğrafyasının on beş farklı bölgesinde önemli kuraklıklar meydana geldi. Kıtlığın meydana geldiği bölgelerden birisi de çalışmanın konusunu oluşturan Kırşehir sancağı idi. 1873-1875 yılları arasında meydana gelen ve etkisi uzun süren kıtlığın sonuçları ağır oldu. Bu çalışmada, 1873 yılında meydana gelen ve Kırşehir'i de etkisi altına alan kıtlık felaketinin halk üzerinde oluşturduğu sosyo-ekonomik etkiler, hükümetin kıtlıkla ilgili aldığı önlemler ve yabancı devletlerin bu konuda yardımları arşiv belgeleri ve dönemin gazeteleri ışığında değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Devleti, Kırşehir, Kıtlık, Kuraklık*

* Yazarlar bu çalışmaya eşit oranda katkı yapmışlardır.

** Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fak. Tarih Bölümü, arif.kolay@dpu.edu.tr; (https://orcid.org/0000-0002-9315-1208)

*** Doktora Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, gokceyavuz8@gmail.com, (https://orcid.org/0000-0002-3383-9190)

Abstract

Throughout history, people had to deal with natural disasters such as earthquakes, floods, landslides… etc. One of these natural disasters that threaten human existence and civilizations is famine, which is the subject of this study. Famine brought along a series of socio-economic events such as migration, epidemics, price increases in food products, deaths due to hunger, people's search for food and the emergence of security problems due to this. In the historical process, famine has been experienced in different parts of the world due to drought, wars, epidemics, locust invasions. Since its establishment, the Ottoman Empire had to struggle with the famine caused by drought in different time periods. The region where the most drought was experienced in the Ottoman geography today is the Central Anatolia Region, which consists of the provinces of Eskişehir, Ankara, Kayseri, Yozgat, Kırşehir, Konya, Niğde, Sivas, Kırıkkale, Aksaray, Karaman, Nevşehir and Çankırı. The high summer temperatures in the Central Anatolian Region caused a decrease in water resources. Because of this, cultivated agricultural products were left without water. This situation brought great consequences for the Ottoman Empire, which was an agricultural country. The villagers, who made their living from agriculture, had to migrate to different parts of Anatolia. Many farmers left their land empty, interrupting their agricultural activities. Since the beginning of the 19th century, significant droughts occurred in fifteen different regions of the Ottoman geography. One of the regions where famine occurred was Kırşehir Sanjak, which was the subject of the study. The long-lasting famine that took place between 1873 and 1875 had a heavy impact. In this study, the socio-economic effects of the famine disaster on the people that took place in 1873 and which also affected Kırşehir, the measures taken by the government regarding the famine and the assistance of foreign states in this regard were evaluated in the light of archival documents and newspapers of the period.

Keywords: *Ottoman State, Kırşehir, Drought, Famine*

Giriş

Kıtlık; ihtiyaç duyulan yiyeceğin, bir malın veya hizmetin zamanında temin edilememesi anlamına gelmektedir. Osmanlı arşiv belgelerinde, *"kaht"*, *"kaht ü gala"*, *"illet-i gala"* veya *"fıkdan"* olarak bir yiyeceğin piyasada veya stoklarda az bulunması anlamında kullanılmaktadır[1]. Türk Dil Kurumuna göre kıtlık; kıt olma durumu, ihtiyaca yetmeyecek kadar azlık, az ve zor bulunma, savaş vb. nedenlerle ürünün yetişmemesi ve bundan doğan açlık, yiyecek maddelerinde görülen darlıktır[2].

Kıtlık; hangi şartlarda, nerede ve ne zaman ortaya çıkacağı belli olmayan bir doğal afettir. Kıtlığı ortaya çıkaran faktörler arasında, deprem, sel, salgın hastalıklar, sıcaklık, soğukluk, yangın, kuraklık sayılabilir[3]. Kıtlık konusunda çalışmalar yapan Cemil Çelik'e göre, insanoğlunun istek ve arzuları ile üretim yapabilme imkânı arasında bir bağlantı vardır. Bu bağlantı da kıtlığın temelini oluşturmaktadır. Öyle ki fıtrat gereği toplumların kaynakları sınırlı iken arzu ettikleri istekleri sınırsızdır. Böylece iki değişken arasındaki bağlantı kıtlığın oluşmasına bir neden teşkil etmektedir[4]. Ancak en önemli faktör bir bölgenin bulunduğu coğrafî alandır[5]. Kıtlıktan etkilenen bir toplumda iç çatışmalar, eşkıyalık faaliyetleri ve toplum içerisindeki kişilerin birbirleri ile yaşadığı husumetler görülmektedir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'ni ele aldığımızda kıtlık dönemlerinde halk, hayatlarını idame ettirmek için başka bölgelere göç etti. Yine, devlete olan vergisini ödemeyecek duruma geldi[6].

Coğrafî faktörler ve doğal afetler dışında devletlerin yaptığı siyasî hamleler de kıtlık felaketine bir sebep oluşturabilir. Örneğin, 1838 yılında Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile imzaladığı Balta Limanı Ticaret Antlaşması ile bu devlet birtakım ticarî imtiyazlar elde etti. Zaman içerisinde Avrupa kıtasında yer alan diğer ülkelere de kapitülasyonlar verildi. Bu kapitülasyonlar devletin kendi kaderini belirledi. Bu antlaşma ve yeni düzenlemeler sonucunda ekonominin sekteye uğraması kıtlığı da beraberinde getirdi[7]. Çünkü antlaşma yapılmadan önce hububat, pamuk, afyon, zeytinyağı… vs. gibi ürünlerin ihracı yasaktı. Antlaşma sayesinde yabancı tüccarlar elde ettikleri imtiyazlar ile bu ürünleri ihraç edebilecek konuma geldi[8].

Tarihsel süreç içerisinde Osmanlı coğrafyasında değişik zamanlarda kıtlık felaketi ortaya çıktı. Osmanlı tarihi kayıtlarına bakıldığında ilk kıtlık felaketi, 1564 yılında Anadolu'da çıktı. Bu kıtlık sebebiyle 1565-1567 yılları arasında devlet, buğday ihracatını yasakladı[9].

1 Abdülkadir Gül, "Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtlık (Erzurum Vilayeti Örneği: 1892-1893 ve 1906-1908 Yılları)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 9, 2009, s. 145.; Orhan Kılıç, "Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Kıtlıklar", *Türkler*, C. 10, Ankara, 2002, s. 1340.

2 Türk Dil Kurumu, https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 07.06.2021)

3 Kılıç, *a.g.m.,* s. 1340.

4 Cemil Çelik, "Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs'ta Kıtlık ve Çözüm Yolları (1869-1874)", *Cedrus*, C. 2, 2014, s. 498.

5 Kılıç, *a.g.m.,* s. 1340.

6 Kılıç, *a.g.m.*, s. 1340.

7 Meriç Aybar, "Osmanlı Devleti'nde Kıtlık ve İç Göç: 1870-1900 Arası İç Anadolu Örneği", *Mavi Atlas,* C. 5, S. 2, 2017, s. 476.

8 Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz Münasebetleri II*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1976, s. 4-5.

9 Aybar, *a.g.m.*, s. 476.; Mikdat Kadıoğlu, "Kuraklık Kıranı Risk Yönetimi", *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*, Ed. Mikdat Kadıoğlu ve Emin Özdamar, JICA Türkiye Ofisi Yayınları, Ankara, 2008, s. 5.; Saadet Tekin, "19. Yüzyılın Sonu 20. Yüzyılın Başlarında Batı Anadolu'da Yaşanan Kuraklık Olayları", *International Journal Of Social Science,* C. 33, 2015, s. 330.

Anadolu'da ortaya çıkan bu felaketten yaklaşık 10 yıl sonra devletin başkenti olan İstanbul'da da 1574-1577 yılları arasında ciddi boyutlarda bir kıtlık baş gösterdi. Coğrafî konumundan dolayı İstanbul'da tarım faaliyetinde bulunulması pek mümkün değildi. Bu yüzden İstanbul dâhil olmak üzere, diğer büyük şehirler yiyecek ihtiyacını Anadolu'daki şehirlerden karşılamaktaydı. Mesela İstanbul'un zahire depoları; Bursa, İznik, Eskişehir, Bolu, Edirne, Filibe, Sofya ve Eflak-Boğdan vilayetleriydi. Sayılan vilayetlerde ve Anadolu'nun diğer vilayetlerinde yaşanacak bir kuraklık, aslında doğrudan İstanbul'u etkilemekteydi. Kıtlıkla mücadele için Anadolu'nun değişik vilayetlerinden İstanbul'a ulaşmaya çalışan zahirenin toplanmasında ve sevkinin gerçekleşmesinde de bazı problemler yaşanmaktaydı. Örneğin, İstanbul'a zahire getiren gemiler eşkıyalar tarafından Beykoz dolaylarında ateşe verilerek yağmalandı. Şehir, zaman zaman su sıkıntısı dahi çekmekteydi[10].

1586 yılında yine Anadolu'nun Çorum sancağında açlıkla başlayan bir kıtlık felaketi baş gösterdi[11]. 1660 yılına gelindiğinde İstanbul'da ve Anadolu'da kuraklığa bağlı bir kıtlık felaketi daha meydana geldi. XIX. yüzyıla kadar çeşitli dönemlerde, Osmanlı topraklarının farklı bölgelerinde yukarıda sayılan nedenlere bağlı olarak ara ara kıtlık felaketi yaşandı[12].

Literatürde Osmanlı Devleti tarihinde yaşanan kıtlık, kuraklık, çekirge salgını, salgın hastalıklar gibi toplumu etkileyen konularla ilgili farklı çalışmalar yapılmıştır. Farklı zaman dilimleri ve bölgelerde ortaya çıkan bu doğal afetlerin çözümü için devletin genelde aynı yolları ve yöntemleri kullandığı yapılan çalışmalardan görülmektedir. Bu çalışmada öncelikli olarak Osmanlı Devleti'nde yaşanan kıtlık felaketlerine kısaca değinildikten sonra daha özele indirgenerek 1873-1875 yılları arasında Kırşehir sancağında kuraklığa bağlı olarak ortaya çıkan kıtlık felaketinin etkileri ele alınmıştır.

Çalışmanın kapsamı gereği belirtilen yıllar arasında yaşanan kıtlık felaketi iki aşamada değerlendirildi. Birinci aşamayı Osmanlı basınında çıkan kıtlık haberleri ve Osmanlı Devleti merkezine gönderilen telgraflar ile kıtlığın yarattığı etkiler teşkil etmektedir. İkinci aşamada ise başta Osmanlı Devleti'nin, devlet görevlilerinin, Valide Sultan'ın felaket sonrasında yaptıkları yardımlar ile yabancı devletlerin ve misyonerlerin gönderdikleri yardımlar ele alınmıştır. Ayrıca halkın göç etmesi ve bu süreçte meydana gelen kargaşalıklara da değinilmiştir. Böylece çalışmada Kırşehir sancağını etkisi altına alan kıtlık felaketinin genel literatürde oluşan bir boşluğu doldurması amaçlanmıştır.

A. XIX. Yüzyıl'da Anadolu'da Yaşanan Kuraklık ve Kıtlık Felaketi

XIX. yüzyılda değişik zamanlarda bölgesel olarak kuraklığa bağlı kıtlıklar görüldü. 1844-1845 yılları arasında kuraklık düzeyi çok yüksek seviyelere ulaştı. Bunun sonucu olarak Anadolu topraklarında yeterli miktarda tarımsal üretim yapılamadı[13]. Öyle ki Konya gibi tarım kentleri bile İstanbul'dan un talep eder duruma geldi. Bu kıtlık döneminde, İzmir Triesto'den çok sayıda un ithal edildi[14]. 1844-1845 yılları arasında özellikle iç bölgelerde gerçekleşen kıtlık felaketi neticesinde, tarım ürünlerinde azalma ve tahıl maddelerinin

10 Kılıç, *a.g.m.*, s. 1342-1343.
11 Aybar, *a.g.m.*, s. 476.; Kadıoğlu, *a.g.m.*, s. 5.; Tekin, *a.g.m.*, s. 330.
12 Tekin, *a.g.m.*, s. 330.
13 Ayşegül Kuş, "Tozer'in Turkish Armenia And Eastern Asia Minor Adlı Yapıtında Yozgat ve Çevresinde Yaşanan Kıtlığın (1873-1875) Doğal ve Sosyo Ekonomik Nedenleri", *OTAM*, C. 44, 2018, s. 110.
14 Cihan Özgün, İzmir ve Artalanında Tarımsal Üretim ve Ticareti (1844-1914), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 2011, s. 220.

fiyatlarında artış ortaya çıktı. Tahıl fiyatlarındaki bu artış kıtlığın daha geniş bir coğrafyaya yayılmasına neden oldu[15]. Devlet, bu duruma önlem amacıyla 1844 yılında Anadolu coğrafyası içerisinde hububat ihracatını yasaklamak durumda kaldı. Yasaklara rağmen bazı tüccarlar yasadışı yollarla İzmir Limanından hububat ihracatına devam etti. Kıtlıktan önce bir kilosu 18-22 kuruş olan tahıl ürünlerinin fiyatı kıtlıkla birlikte 23-27 kuruşa yükseldi. O yıl Anadolu'nun aksine Rumeli'de tarımsal üretim fazlaydı. Bundan dolayı Anadolu'nun buğday, mısır ve arpa ihtiyacı Rumeli'den karşılandı[16].

1850 yılına gelindiğinde, Hüdavendigar ve Aydın vilayetlerinde kuraklık şiddetini arttırdı. Mahsulün azaldığı bu yıllarda Saruhan sancağı ise çekirge istilasına maruz kaldı. Zaten az olan mahsulün çekirgeler tarafından tahrip edilmesi ciddi boyutta kıtlığa yol açtı. 1852 yılında, sadece Osmanlı coğrafyasında değil Avrupa'da da kuraklığa bağlı kıtlık mevcuttu. Avrupa'daki bu kıtlık Osmanlı tahıl pazarını da ciddi ölçüde etkiledi[17].

1853-1856 yılları arasında cereyan eden Kırım Harbi esnasında ortaya çıkan kuraklık kısa sürede Karadeniz'i aşıp Anadolu'da Manisa'ya kadar ulaşmış durumdaydı. Kuraklık, Anadolu topraklarıyla da sınırlı kalmayıp 1856 yılında Cidde ve Yemen'e buradan da hareketle tekrar Anadolu topraklarında Kars bölgesine kadar ulaştı. Diğer kuraklık vakalarında olduğu gibi 1854-1856 yılları arasında gerçekleşen kuraklık neticesinde de kıtlık felaketi baş gösterdi. Her ne kadar kuraklık sınırlı bir alanda varlık gösterse de tarım fiyatlarında artış ve denetlemenin olmaması zarar gören alanın genişlemesine neden oldu.

Kütahya, Hamit ve Çıldır sancaklarında 1862 yılından önce ortaya çıkan kuraklık, bu tarihten sonra kıtlık, yangın ve salgın hastalıkları da beraberinde getirdi. Geçimini sağlamakta zorlanan yöre halkı devletten yardım istedi. Osmanlı Devleti bu sancaklarda yaşayan halka kefil şartı suretiyle borç para verdi. 1864 yılında Harput sancağına bağlı Palu kazası da kuraklığa bağlı kıtlık felaketinden mustarip oldu. Diğer vilayetlerde olduğu gibi burada da tarım fiyatlarında artış meydana geldi. Osmanlı Devleti, zor durumda kalan bölge halkına yardım amacıyla bölgeyi bir yıllık vergiden muaf tuttu. Ayrıca göç etmek zorunda kalan halk ise içerisinde bulundukları dönemde vergi ödemeyecekti[18].

Batı Anadolu'da Aydın ve civarında 1865 yılında yaşanan kuraklık nedeniyle pamuk üretiminde ciddi seviyelerde azalma oldu. Bu da pamuk üretimi yapan bazı işletmelerin ham madde ihtiyacını karşılayamayarak iflas etmesine neden oldu[19].

1800-1880 yılları arasında Anadolu coğrafyasında zuhur eden kuraklık, 15 farklı bölgede kıtlık felaketini de beraberinde getirdi. Tarım ürünü stoku olan bölgelerde kuraklık hemen etkisini göstermedi. Ancak stokun az olduğu bölgelerde kısa sürede kıtlık ortaya çıktı ve etkisi uzun sürdü. Tarım ürünü yardımının geç ulaştığı bölgelerde veya yardım almakta geciken halkın bir kısmı açlık nedeniyle yaşamını kaybederken bir kısmı da kıtlığın olmadığı bölgelere doğru göçe başladı. Özellikle ekonomisi tarıma dayalı olan İç Anadolu vilayetlerinde 1845 ve 1874 yıllarında zuhur eden kuraklık beraberinde kıtlık, pahalılık, açlık ve salgın hastalıkları getirdi[20].

15 Tekin, *a.g.m.*, s. 331.
16 Özgün, *a.g.t.*, s. 221.
17 M. Yavuz Erler, *Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtlık Olayları (1800-1880)*, Libra Kitap, İstanbul, 2011, s. 124.
18 Erler, *a.g.e.*, s. 125-127.
19 Tekin, *a.g.m.*, s. 331.
20 Erler, *a.g.e.*, s. 132-133.

B.1873-1875 Yılları Arasında Ortaya Çıkan Kuraklığın Kırşehir'e Etkileri

1873 yılına kadar Osmanlı Devleti'nde yaklaşık 14 adet bölgesel kuraklık yaşandı. Bunların birçoğu Anadolu'da birçoğu ise Tuna, Trablusgarp, Cezayir, Tunus, Kıbrıs, Musul, Bosna-Hersek, Kırım, Yemen, Cidde gibi eyaletlerde ortaya çıktı. Eyaletlerde ortaya çıkan kuraklık, kıtlık felaketini de beraberinde getirdi. Ancak 1873 yılının yaz aylarında zuhur eden kıtlığın Osmanlı tarihindeki etkisi diğerlerine göre devleti, iktisadî ve siyasî açıdan daha fazla etkilemiş durumdaydı. Yaz ayının kurak geçmesi nedeniyle çiftçiler, ihtiyaç olduğu kadarıyla tarımsal ürün üretemediler. Depolarda mevcut olan ürünler ise kısa sürede tükendi[21].

Hülasatü'l-Efkâr gazetesinde çıkan 1873 yılına ait haberler, Anadolu'nun farklı bölgelerinde yaşanan yağmura bağlı bolluktan ve kıtlık felaketinden bahsetmektedir. Meydana gelen kıtlığın giderilmesi için alınması gereken önlemler, devletten ve İstanbul halkından istenen yardımlar gazetenin konusunu oluşturdu. Gazete, kıtlık felaketinden mustarip olan bölgelere, İstanbul'da yaşayan halktan biran önce yardımın gitmesi gerektiğini yazmaktaydı. Öyle ki gazetenin verdiği habere göre, Bağdat'tın bazı yerlerinde yardıma ihtiyacı olan yöre halkı için defterlerin açıldığı bilgisi yer almaktadır. Sadece Bağdat halkı değil aynı zamanda kıtlığı duyan yabancı devlet vatandaşları da yardım amacıyla defterler oluşturdu. *Hülasatü'l-Efkâr* gazetesi muhabiri, burada İstanbul halkına bir sitemde bulunmaktaydı. Halkın, *"bir hafta boyunca eğlenceye ayırdığı parayı"* Anadolu halkına gönderilmesi ve onların sıkıntılarının azaltılması gerektiği önerisinde bulundu[22].

Basında çıkan haberlerin biraz da etkisi olmuş olacak ki İstanbul halkı ve Anadolu halkı arasında daha önce yaşanmamış ilişkiler ortaya çıktı. Zor durumda olan Anadolu halkı için devlet ve gazeteler bağışlar topladı. Nizamiye Tahliye İdaresinden un yardımı yapıldı. Galata'dan çuvallar alındı. Anadolu'dan İstanbul'a göç eden halk için bazı mahalleler fitre ve zekâtlarını yardım komisyonuna verdi. Devlet yiyecek dolu vapurlarını Anadolu'ya ulaştırmaya çalıştı. Böylece Anadolu halkı ile İstanbul halkı bir kader birliği oluşturmuş oldu[23].

1874 senesinde Anadolu coğrafyasında kuraklık ve beraberinde gelen kıtlık felaketi şiddetini arttırdı. Bu felaket, özellikle Ankara ve Konya vilayetlerinde kuraklığında etkisiyle can ve mal kaybına sebep oldu. Ankara vilayetinde 1872 yılında başlayan kuraklık, 1874 yılına gelindiğinde var olan hububat stoklarının tükenmesi ile halkı etkilemeye başladı. 21 Şubat 1873 tarihli bir belgede Çorum'a bağlı çok sayıda köyde tahıl mahsulünün zarar gördüğünü ve 35 bin kişinin bu durumdan olumsuz olarak etkilendiğini yazmaktadır[24].

İç Anadolu Bölgesini etkisi altına alan kıtlık felaketini yaşayan bir diğer sancak da Kırşehir oldu. 1847'den 1870 yılına kadar Karaman eyaletinin Niğde livasına bağlı bir kaza olan Kırşehir, 1871 Vilayet Nizamnamesi ile Ankara vilayetine bağlandı. Vilayetin

21 Taha Niyazi Karaca, "1873-1874 Kıtlığının Osmanlı İktisadi ve Siyasi Yaşantısına Etkisi", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu,* TTK Yayınları, Ankara, 2013, s. 164.

22 *Hülasatü'l Efkar Gazetesi*, 13 Rebiü'l-evvel 1291, s. 3; Mustafa Öztürk, *Hülasatü'l-Efkar Gazetesi ve 1873-1875 arası Osmanlı Devleti'nin Ekonomik ve Sosyal Durumu*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009, s. 66-67.

23 Yener Bayar, *1873-1875 Orta Anadolu Kıtlığı*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s. 24.

24 Erler, *a.g.e.*, s. 151-152.

beş sancağından biri olan Kırşehir'in Mecidiye, Avanos, Keskin ve Kırşehir diye 4 kazası bulunmaktaydı. Ayrıca sancağa bağlı 3 nahiye ve 73 köy de mevcuttu. Kâmus'ul-Âlam'da verilen bilgilere göre IX. Yüzyılın son çeyreğinde Kırşehir sancağının toplam nüfusu 113.733 kişiydi. Bunların 949'u Ermeni, 600'ü Protestan ve 890'ına da Rum olarak kaydedilmişti. Sancağın ekonomisini tarım, hayvancılık ve çok önemli bir yer teşkil etmese de dokumacılık oluşturmaktaydı. Hayvancılıkta, koyun ve keçiler ön plana çıkarken taşımacılıkta ise develer ve sığırlar kullanılmaktaydı. Halı ve kilim dokumacılığı sancağın bir diğer geçim kaynağı idi. Sancak geçimini buğday, arpa, çavdar, yulaf, darı, burçak, nohut, fasulye, mercimek gibi hububatın yanı sıra üzüm, elma, armut, kayısı, şeftali, erik, kiraz ve ayva gibi meyve ve sebzelerin üretiminden sağlamaktaydı. Kâmus'ul-Âlam'da verilen bir diğer bilgiye göre senelik 750 bin kilo buğday, 425 bin kilo arpa ve 5 bin kilo ise çavdar üretildiği gibi seneliği 2 milyon kıyye de tuz çıkışı yapılmaktaydı. Mevcut verilere göre geçiminin büyük bir çoğunluğu tarıma bağlı olan bu sancakta gerçekleşecek bir kıtlık bölgeyi bir felakete sürükleyebilirdi[25].

1873 yılında Orta Anadolu'da başlayan bu kıtlık felaketi 1874 yılında Kırşehir'i de etkisi altına aldığı Maliye Nezareti'ne gönderilen bir yazıdan anlaşılmaktadır. Ocak 1874 tarihinde Kırşehir sancağına bağlı Keskin kazasında oluşan kıtlık için Maliye Nezaretine gönderilen bir yazıda, Yozgat'ta bulunan yaklaşık 12 bin müdd[26] zahirenin önce Keskin kazası ahalisine geri kalanının ise Kırşehir sancağında ihtiyacı olan kişilere gönderilmesi talebinde bulunuldu[27].

Kıtlıktan dolayı halk zahire sıkıntısı çekmekteydi. Bu sebeple bölgede faaliyet yapan tüccarlar yağmalanmaya ve bölge içi ayaklanmalar çıkmaya başladı. Örneğin, Kırşehir sancağına bağlı Mecidiye kazasının Kızılosman köyünde yaşayan ahali devlete tabii olan tüccarları yağmalamaktaydı. Bu durumda hükümet, İç Anadolu Bölgesinde yağma şiddetinin artmasından, çevre vilayetlere sıçramasından ve Ankara'nın da tamamen açlıktan harap olacağından korku duymaktaydı[28]. Nisan 1874 tarihinde Ankara vilayetinden Maliye Nezaretine yazılan bir telgrafta; kuraklık ve kıtlığın şiddetini arttırdığını, bu sebeple İzmir, Sivas ve Yozgat sancaklarından Ankara'ya zahire naklinin yapılması gerektiğini bildirdi[29].

3 Mayıs 1290 (15 Mayıs 1874) tarihli Basiret gazetesi kıtlıkla ilgili Kırşehir sancağından Ankara vilayetine gönderilen mektuba yer verdi. Mektup şu şekildedir:

"Ankara Dâhilinde Kırşehir'den Mektup

> Bu sene beldemizde zuhûr eden kaht u galâ hiçbir vakit görülmüş ve işitilmiş şey değildir. Bir çar-yek (çeyrek) buğday on kuruşa ve arpa yedi kuruşa ise de bulunmuyor ve bu sene kışın ziyâdeliğinden ağnam ve hayvanât-ı sâirenin cümlesi telef oldu. Kasabamızda yedi ekmekçi dükkânı var ise de civarında bulunan kurra ahâlisinin buraya hücumundan fırınlardan ekmek

25 Şemsettin Sami, *Kâmus'ul*-Âlam *C. 5*, Mihran Matbaası, İstanbul, 1306, s. 3795-3797.
26 Sözlükte "elleri öne doğru uzatmak" anlamındaki **medd** kökünden türeyen **müdd** kelimesi "öne uzatılarak birleştirilmiş iki avucun aldığı tahıl miktarı" anlamına gelir. Müdd genellikle hububat ve bakliyat gibi ürünlerin ölçümünde kullanılır. (Yaklaşık 875 gram). Cengiz Kallek, "Müd", *DİA, XXXI*, (2020), s. 455.
27 *BOA*, A.MKT. MHM., 471/76; Aybar, *a.g.m.*, s. 479.
28 Bayar, *a.g.t.*, s. 73.
29 *BOA*, A.MKT. MHM., 469/30.

almak müşkülcedir. Ve ahaliden biraz kimse Adana ve Sivas taraflarına hicret ettiler. Artık çoluk çocuk bu kaht beliyyesinden halâs olmak için Ankara ahalisine olunan iâneden bizleri dahi hisse-yâb eylemleri hükümet-i seniyyenin merhamet ve şefkatinden istirhâm ederiz".

Bu mektuba göre, 1874 senesi görülen kuraklık ve kıtlığın bu zamana kadar hiç görülmemiş bir olay olduğu belirtiliyordu. Kış mevsiminde mevcut olan tarımsal ürünlerin ve hayvanların öldüğü, Kayseri'nin ekmek fırınlarında halkın ekmek alabilmek için zor mücadelelere tabi olduğu yazmaktaydı. Ayrıca, Kırşehir sancağında bulunan bazı insanların kıtlık nedeniyle Adana ve Sivas vilayetlerine göç etmeye başladığı, mektuptan anlaşılıyor[30]. Bayar'ın ifadesine göre, Kekeharmit(?) ve Karaca isimli Kürt aşiretleri ise kıtlığın yol açtığı nedenlerden dolayı Kırşehir'den Maraş'a göç etmek durumda kaldı. 650 kişilik hanenin 300 kadarı Maraş'ta geçimini sağlarken geriye kalanlar perişan bir haldeydi ve her gün 3-5 insan ölmekteydi[31].

25 Nisan 1874 tarihinde Ankara vilayetine Yozgat'ta kıtlığın zuhur ettiği haberi geldi. 1 Haziran 1874 tarihinde Nallıhan, Ayaş ve Beypazarı idarecileri tahıl talebinde bulundu. Kayseri sancağı yetkililer, 1874 yılının Eylül ayında hükümet yetkililerine topraklarında zuhur eden kıtlığın hem mahsulü hem de 25.550 kişiyi olumsuz etkilediğini bildirdi[32].

İç Anadolu Bölgesinde Kırşehir sancağına Anadolu'nun her tarafından yardım gelmekteydi. 2 Haziran 1874 tarihinde Diyarbakır vilayetine yazılan telgrafta, Kırşehir sancağında ihtiyaç duyulan zahirenin 1 Milyon 150 Bin kıyyeye çıkarıldığı bildirildi[33]. 13 Haziran 1874 tarihinde Ankara vilayetine yazılan telgrafta, Kırşehir sancağının ihtiyaç duyduğu 1 Milyon kıyye zahire Diyarbakır'dan Kayseri'ye sevk edilecekti. Kayseri'ye sevk olunacak bir kıyyenin nakliyesi 74 paraydı. Ancak Kayseri'de bir kıyye un 60 paraya satılmaktaydı. Bu hesapla Kırşehir sancağına gelecek olan zahirenin Diyarbakır'dan alınması pahalıya mal olacaktı. İşte bu sebeple Kırşehir'e gönderilecek olan zahirenin Kayseri'den temin edilmesi kararlaştırıldı[34].

1854 yılında Kayseri bölgesine gelerek burada misyonerlik faaliyetlerini yöneten Amerikan Misyoner Wilson Amos Farnsworth[35] 1873-1875 yılları arasında vuku bulan kıtlık felaketine şahit oldu. Farnsworth, Kırşehir sancağına bağlı Boztepe köyünde yaşayan ahaliye kişi başına yaklaşık 212 okka arpa verildiğini söylemektedir. Boztepe köyü halkına verilen bu arpa Karamağara köyünden tedarik edilmekteydi. Kırşehir sancağı Mutasarrıfı ile görüşen Farnsworth, ihtiyaç olan zahirenin Kırşehir'e ulaştırılırken de sıkıntılar yaşandığını belirtmekteydi. Bu sıkıntıların başında güvenlik meselesi gelmekteydi. Zahireyi bölgeye ulaştırmaya çalışan görevliler yolda eşkıyalar tarafından yağmalanmaktaydı[36]. Bir diğer sıkıntı ise bölgede bulunan hayvanların felaketten etkilenmesiydi. Özellikle taşımacılıkta kullanılan at, eşek gibi yük hayvanlarına insanlar yem bulmakta zorlandı. Basiret

30 *Basiret Gazetesi*, 3 Mayıs 1290, s. 2.
31 Bayar, *a.g.t.*, s. 80.
32 Erler, *a.g.e.*, s. 151-152.
33 BOA, A.d. 856 m. 52.
34 *BOA*, A.d. 856 m. 79.
35 Amerikan Misyoner Wilson Amos Farnsworth'ın 1853-1903 yılları arasında Kapadokya Bölgesinde yaptığı faaliyetler için ayrıca bkz. Wilson Amos Farnsworth, *Kapadokya'daki Amerikalı Misyonerlerin Bilinmeyen Tarihi*, Çev. Mehmet Şahin, YKY, İstanbul, 2018.
36 Kuş, *a.g.m.*, s. 116.

gazetesinin haberine göre, halk hayvanların telef olmaması için samanlıkta ve ambarlarda yerleri süpürerek kalan az miktarda arpa ve samanı hayvanlara yem olarak vermekteydi[37]. Bu durumda da bazı hayvanlar öldü. Bölge halkı ise Sivas, Halep, Bursa ve Diyarbakır gibi kıtlık çekilmeyen vilayetlere göç etti[38].

Basiret gazetesinin 30 Mayıs 1290 tarihli *"Ankara Vilayeti Dâhilinde Kırşehri'nden Mektup"* başlıklı haberinde, kıtlık nedeniyle çocukları ile birlikte göç etmeye başlayan bir ailenin hikayesi anlatılır. Habere göre, aile Kızılırmak boyunca göç etmeye başlar. Aç ve yorgun bir halde olan aile, biraz dinlenmek için Kızılırmak'ın kenarında durur. Çocuk yol boyu ağlayınca ve ağlaması hiç kesilmeyince babası çocuğu nehre atmaya karar verir. Böylece çocuk kendilerini yavaşlatmayacaktı. Çocuğun annesi de eşine hak verir ve çocuğu nehre atıp yollarına devam ederler. Yolda karşılaştıkları başka bir çocuklu aileye de durumu anlatırlar. Ancak o aile bunun mümkün olmayacağını çocuklarını asla bırakmayacaklarını kendilerine söylerler[39]. Bu gazete haberinden bile kıtlığın insanlar üzerindeki psikolojik etkilerini görmek mümkündür. Nasıl bir felakettir ki bir anne-baba çocuğunun canına kıysın?

Burgaz ve Kırşehir bölgelerinden 16 Mart 1875 tarihinde hükümete gelen bir başka yazıda, kıtlığın halen devam etmekte olduğu bildirilmekteydi[40].

Kırşehir sancağına bağlı Yağmurlu Aşiret köyünde 192 hane bulunmaktaydı. Kıtlık sebebiyle bu hane halkının hayvanları telef olmuş durumdaydı. Köy halkının bir kısmı da başka yerlere göç etmeye başladı. Nisan 1876 tarihinde 150 haneden 32 kadar hane halkı, geri köylerine döndü. Geriye dönenlerden sadece 20 kadarı mükellef oldukları vergileri devlete ödeyebildi. Yağmurlu Aşiret köyü muhtarının ve ihtiyar meclisinin yaptığı toplantı neticesinde köylünün vergileri ödemesinin zor olduğu ve ellerinde bulunan meblağı vergi olarak devlete verdikleri takdirde durumlarının çok daha kötü olacağı hükümete bildirildi[41].

C.1873-1875 Yılları Arasında Yaşanan Kıtlık İçin Yapılan Yardımlar ve Sonuçları

1873 yılında Osmanlı Devleti maddî açıdan zor bir dönem geçirmekteydi. Kıtlığın yol açtığı etkilerin bütçeye de zararı oldu. Bu rağmen hükümet, 1875 yılına kadar Anadolu coğrafyasına yönelik hem maddi hem de zahire yardımlarına devam etti[42]. Ayrıca bu süreci yakından takip etmek ve yerinde görmek üzere yetenekli ve çalışkan memurlar görevlendirildi ve çeşitli yardım komisyonları oluşturuldu. Bu komisyonlara yardımlar toplandı ve toplanan yardımlarda halkın çok ciddi katkısı oldu.

Sadece yardımlar halktan gelmedi aynı zamanda devlet de en üst düzeyde bu konuya alakadar oldu. Bizzat padişah tarafından 5 bin, sadrazamdan 500, şeyhülislamdan 250, Şura-yı Devlet reisi tarafından 400 lira verilmişti. Bundan başka değişik yerlerde hayırseverler tarafından kurulan yardım cemiyetlerinden ve Mabeyn-i Hümayun'da da oluşturulan komisyon marifetiyle Mabeyn memurları da kendi aralarında 800 lira kadar

37 *Basiret Gazetesi*, 30 Mayıs 1290, s. 3
38 Erler, *a.g.e.*, s. 162.
39 *Basiret Gazetesi*, 30 Mayıs 1290, s. 3
40 Erler, *a.g.e.*, s. 152.
41 *BOA*, ŞD. 2886/64/1; *BOA*, ŞD. 2886/64/2; *BOA*, ŞD. 2886/64/3; *BOA*, ŞD. 2886/64/4
42 Karaca, *a.g.m.*, s. 166.

para toplamıştır. Zahire gönderilmesine de gayret edilmiştir. Yabancı vapur şirketleri de zahireleri bedava taşıyarak yardımda bulunmuştur.

Hükümet ile beraber diğer millet ve cemaatlerden de yardımlar olmuş ve bu beyanda Ermeni Patriği tarafından 3 bin lira nakdi yardım yapılmıştır.

Valide Sultan tarafından da birkaç defa ciddi yardımlar yapıldığı görülmektedir. Örneğin; bölgedeki felaketzedelerin dertlerine derman olmak üzere Kırım'dan çok sayıda öküz satın alınıp Trabzon üzerinden bölgeye gönderilmiştir.

Mısır Hidivliği'nden de 22.484 Mısır lirası ile birlikte elbiseler develere yüklenerek kıtlık yerlerine sevk edilmiştir. Sonuç olarak o sene bu felaket için hem devlet hem de ahali tarafından yapılan yardımın toplamı 5 milyon kuruşu geçmiştir[43].

Osmanlı'da ortaya çıkan bu kıtlık Avrupa'nın da dikkatini çekmişti. Mesela bir İngiltere gazetesi olan The Levant Herald, bu tarihlerde Anadolu'nun durumu hakkında yayınlar yapmaktaydı. Gazeteye göre, İngiltere Anadolu'nun içerisinde bulunduğu felaket için bir yardım kampanyası düzenledi [44]. İngiltere'den gelen yardımlar Basiret gazetesinde de yer aldı. Gazetenin verdiği bilgiye göre, Londra Bankası 1000 adet lirayı Anadolu'ya gönderdi[45].

Kıtlığın yaşandığı bölgelerde Hristiyan halk için İrlanda, Fransa, Amerika ve İngiltere gibi devletler yardımlara başladı. İran'dan da Ankara ve İstanbul'a yardımlar ulaşmaktaydı. Anadolu coğrafyasında bulunan yabancı devlet görevlileri, tüccarlar ve seyyahların yardımda bulunabilmesi için *"Ecnebi İane Komisyonu"* kuruldu[46]. İngiltere'nin ve diğer yabancı devletlerin bu hamlesi Osmanlı Devleti'ndeki bazı görevlileri de harekete geçirdi. Divan-ı Hümayun tercümanı olan Sadullah Bey, bir yardım komisyonu kurdu. Daha fazla paraya ihtiyaç duyan devlet, 1874 yılında yeni çözümler aramaya başladı. Dönemin Sadrazamı Mahmut Nedim Paşa, Galata Bankerlerine başvurarak ihtiyaç duyulan parayı istedi. Yeterli miktarda parayı bulamayan sadrazam, 20 Ağustos 1874 tarihinde Osmanlı Bankası'ndan 1 milyar frank borç istedi. Devletin geliri teminat gösterilerek bankadan borç para alındı[47].

Anadolu'da meydana gelen kıtlığa karşı Balkanlar ve Rumeli'deki vilayetlerde kendi imkânları dâhilinde yardım etmeye başladı. Bu bağlamda Tuna vilayetinden 199 baş öküz satın alındı. Ancak şimdiye kadar sevk alınan hayvan miktarı 824 başa ulaşmış durumdaydı. Basiret gazetesinin verdiği haberde Aydın vilayetinden gönderilen öküz miktarı ise 20 bin baştı[48].

Taşrada bulunan halk ise yardım için vali ve mutasarrıflarla iletişime geçti. İane Musabin Komisyonu tarafından halktan toplanan yardımlar emniyet sandıkları vasıtasıyla ihtiyaç duyulan bölgelere ulaştırıldı. Osmanlı halkı tarafından Mayıs 1874 tarihinden 16 Ocak 1875 yılına kadar yardım komisyonlarına 6.062.062 kuruşluk yardım yapıldı[49]. Basiret

43 Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'a-nüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi C. XV*, (Yay. Haz. M. Münir Aktepe), TTK Yayınları, Ankara, 1993, s. 17-18.
44 Karaca, *a.g.m.*, s. 166.
45 *Basiret Gazetesi*, 7 Şubat 1290, s. 1
46 Erler, *a.g.e.*, s. 220-221.
47 Karaca, *a.g.m.*, s. 166-168.
48 *Basiret Gazetesi*, 21 Teşrin-i Sani 1290, s. 1.
49 Erler, *a.g.e.*, s. 211.

gazetesinde yer alan bilgiye göre birer hafta arayla Niş sancağının bazı bölgelerinden 13.761 kuruş ve 123 lira komisyona yardım parası gönderildi[50].

Kıtlığın bir sonucu olarak tarım ürünlerinin fiyatlarında yükselmeler ortaya çıktı. Bu bağlamda 15 Haziran 1874[51] tarihli Ceride-i Havadis gazetesinde çıkan bir habere göre, Kırşehir'inde dâhil olduğu bazı Anadolu kentlerinde meydana gelen kıtlık halkı zor durumda bıraktığı için herkes tarafından az çok toplanan yardımlar kıtlıktan mustarip olan bölgelere ulaştırılmaya çalıştı. Ancak birtakım insanlar kıtlığın olmadığı vakitler depoladıkları yiyecekleri piyasaya çıkarıp yüksek fiyatlara satarak paralar kazanıyordu. Bu amaçla devletin başlattığı araştırma sonucunda saklanan ürünle bulundu. Saklayan kişiler hakkında hukukî işlemler başlatıldı. Ele geçirilen ürünler ise fırınlara ve değirmenlere gönderildi[52].

Kıtlıkların yaşandığı bölgelerde hırsızlık, cinayet, kaçakçılık, karaborsacılık, tefecilik gibi faaliyetler kaydedilmektedir. Tüm bunların yanında insanlar yetersiz beslendiği için bazı hastalıklara maruz kaldı. Böylece çok sayıda insan bu hastalıklara yenik düştü ve yaşamını kaybetti. Vefatlar bir kısmı ise göç yollarında oldu[53].

Yerel gazetelerin bildirdiği haberlere göre, bu felaketten mustarip olan halkın çoğunluğu bulundukları bölgelerden göç etmek durumunda kaldı. İnsanların büyük çoğunluğu göç edince rahata kavuşacaklarını ve bu felaketten kurtulacaklarını zannediyordu. Ancak bu göç halkın beklediği gibi gerçekleşmedi. Göç eden halk açlık ve açıklık içerisindeydi. Kalacak yerleri olmadığından dolayı da sokaklarda sefalet içerisinde yaşamaya başladı [54]. En çok göç İstanbul'a yapılmaktaydı. Halk, her ne kadar kıtlıktan ve kuraklıktan dolayı göç etse de gittikleri bölgelerde yeni bir sorunla karşılaştılar. Bu sorun barınmaydı. Ayrıca göçmenler salgın hastalıklara da maruz kalmış olabilirdi. Bu sebeple gittikleri yörelerde kimse onları evlerine almak istemiyordu. Devlet göçü engellemeye çalışıyordu. Bir yandan da yeni olanaklar araştırılıp inceleniyordu. Kuraklık ve kıtlık biraz hafifledikten sonra halk göç ettikleri yerlerden memleketlerine geri dönmeye başladı. Bu durumda da devlet gerekli olan bütün tedbirleri aldı. Memleketlerine göç eden Keskin kazası ahalisi besin sıkıntısı yaşadığı için 1887 tarihinde tekrar göç etmeye çalıştı. Devlet, bu durum karşısında halka hayvan ve tarım ürünleri tedarik etmeye başladı[55].

Sonuç

"Kaht", *"Kaht ü gala"*, *"illet-i gala"* ve *"fıktan"* olarak Osmanlı kayıtlarında geçen kıtlık; nerede, ne zaman ve hangi şartlarda ortaya çıkacağı belli olmayan bir doğal afettir. Kıtlığın etkisi sadece kuraklığın olduğu dönemde değil uzun süre boyunca devam eder. Tarihi kayıtlarda Osmanlı coğrafyasında kıtlık felaketi ilk kez 1564 yılına dayanmaktadır. Bunun dışında XVI. ve XVII. yüzyıllarda da Osmanlı şehirlerinde kuraklığa bağlı kıtlık felaketi

50 *Basiret Gazetesi*, 30 Mayıs 1290, s. 3

51 Ceride-i Havadis gazetesinin 2494 numaralı nüshasında tarih 30 Rebiü'l-ahir 1291 olarak yazmaktadır. Ancak 1291 yılının Rebiü'l-ahir ayı 29 günden oluşmaktadır. Burada haberin pazartesi günü çıktığı bilindiği için tarihi 29 Rebiü'l-ahir 1291 olarak belirtmek doğru olacaktır. Buradan hareketle de miladi takvim 15 Haziran 1874 olarak dönüştürülmüştür.

52 Ceride-i Havadis Gazetesi, 30 Rebiü'l-ahir 1291

53 Kılıç, *a.g.m.*, s. 1350-1351.

54 *Basiret Gazetesi*, 4 Mart 1291, s. 1

55 Aybar, *a.g.m.*, s. 480-481.

zuhur etti. Kıtlıktan dolayı zahirenin toplanması ve sevk edilmesi konusunda sıkıntılar yaşamaktaydı.

XIX. yüzyıla kadar ara ara devam eden kıtlık felaketinin en büyüğü ve devleti en çok meşgul eden olayları bu yüzyılda yaşandı. 1800-1880 yılları arasında Anadolu coğrafyasında 15 adet kıtlık yaşandı. Ekonomisi tarıma dayalı olan İç Anadolu Bölgesi kuraklığın sebep olduğu kıtlık, pahalılık, açlık ve salgın hastalıklara da yol açtı. 1844 yılında meydan gelen kuraklık nedeniyle Anadolu topraklarında yeterli miktarda üretim yapılamadı. Bu olaylar üzerine devlet, hububat ihracatını yasakladı. Böylece tahıl fiyatlarında artış meydana geldi. 1850 yıllarında ise hem Anadolu coğrafyasında hem de Avrupa'da küresel bir kıtlık oluştu. Bu durum, Osmanlı tahıl pazarını oldukça etkiledi.

1873 yılına gelindiğinde, Ankara ve Konya başta olmak üzere İç Anadolu'nun çoğu sancağında kıtlık felaketi zuhur etti. Bu sancaklardan birisi de Kırşehir'di. Kırşehir'de yaşanan kıtlık neticesinde durum Maliye Nezaretine bildirildi. Sancağa bağlı bazı köylerin ihtiyaçları çevre vilayetler tarafından karşılanmaya çalışıldı. Bazı köylerde, ahali tüccarları yağmalamaya ve ayaklanmalar çıkartmaya başladı. Durumun giderek kötüleşmesi üzerine Mayıs 1874 tarihinde Kırşehir sancağından Ankara'ya bir mektup gönderdi. Bu mektup, ahalinin kıtlıktan dolayı Adana ve Sivas vilayetlerine yaptığı göçten bahsetmekteydi. Kırşehir'de bulunan bazı Kürt aşiretleri ise kıtlık nedeniyle Maraş'a göç etmek durumunda kaldı. Ayrıca Kırşehir yöneticileri Ankara'ya yapılan yardımların Kırşehir'e de yapılmasını talep ediyordu.

1874 senesinde Kırşehir sancağı kuraklığın görülmediği Diyarbakır'dan zahire yardımı talep etti. Talep edilen zahire önce Kayseri'ye ardından Kırşehir'e gelecekti. Ancak daha sonrada yapılan yazışmalar neticesinde, bu yolla alınacak zahirenin çok maliyetli olacağı ortaya çıktı. Bu sebeple Diyarbakır'dan alınacak zahire iptal edildi ve onu yerine doğrudan Kayseri'den yardım talep edildi. İhtiyaç duyulan zahire, Kırşehir'e ulaşırken bazı sıkıntılar yaşanmaktaydı. Bu sıkıntılardan en büyüğü yolların olmaması ve eşkıyalık faaliyetlerinin bu dönemde yoğunluğuydu.

Kıtlık felaketinden tek etkilenen insanlar değildi. Halk, hayvanlarına yem vermekte zorlanmaktaydı. Yem bulamayan hayvanların çoğu telef oldu. Bölge halkı, daha fazla zorluk çekmemek adına Sivas, Halep, Bursa ve Diyarbakır gibi bölgelere göç etmeye başladı.

1876 senesine gelindiğinde, kuraklığın etkisi bir doğal afet olarak birazda olsun geçmeye başladı. Ancak halk üzerinde olan etkisi halen devam etmekteydi. Öyle ki bu felaket halkı hem psikolojik hem de maddi olarak etkiledi. Evini, yurdunu terk eden halk gerek göç yollarında gerekse göç ettikleri vilayetlerde birçok sorunla karşılaştı. Kendi memleketlerinde kalan halk ise hem açlık hem de maddi sıkıntılar çekmeye başladı. Yağmurlu Aşiret köyü ahalisi vergilerini ödemekte zorlanmaktaydı ve bu durumu hükümete bildirdi. Hükümet, sadece Kırşehir sancağında değil kıtlığın etkili olduğu bütün bölgelerde, zor durumda olan halkı vergiden muaf tutma kararı aldı. Halkın ihtiyaç duyduğu zahire yardımı ve maddi yardımlar ise yardım komisyonları tarafından karşılandı.

Sonuç olarak, Ekonomisi tarıma dayalı olan Kırşehir sancağı da bu felaketten derin yaralar aldı. Tarım ürünlerinde fiyatların yükselmesi, kıtlığın yaşandığı bölgelerde hırsızlık, cinayet, kaçakçılık gibi adli vakaların ortaya çıkması, halkın yetersiz beslenmesi

sonucunda hastalıkların olması ve halkın bulundukları yerlerden kıtlığın olmadığı yerlere doğru göç etmesi kıtlığın bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. XIX. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan bu durum bölgenin idarî, sosyal, iktisadî, demografik ve kültürel yapısında meydana gelen değişiklikler Cumhuriyet döneminde dahi etkisini gösterdi.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, A.d. 856 m. 52

BOA, A.d. 856 m.79

BOA, A.MKT. MHM., 471/76

BOA, A.MKT. MHM., 469/30

BOA, ŞD. 2886/64/1

BOA, ŞD. 2886/64/2

BOA, ŞD. 2886/64/3

BOA, ŞD. 2886/64/4

2. Gazeteler

Basiret Gazetesi, 3 Mayıs 1290

Basiret Gazetesi, 7 Şubat 1290

Basiret Gazetesi, 21 Teşrin-i Sani 1290

Basiret Gazetesi, 4 Mart 1291

Ceride-i Havadis Gazetesi, 30 Rebiü'l-ahir 1291

Hülasatü'l Efkar Gazetesi, 13 Rebiü'l-evvel 1291

3. Araştırma Eserler, Makaleler ve Tezler

https://sozluk.gov.tr/, Erişim Tarihi: 07.06.2021.

Ahmed Lûtfî Efendi (1993), *Vak'a-nüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi C. XV*, (Yay. Haz. M. Münir Aktepe), Ankara: TTK Yayınları.

Aybar, Meriç (2017), "Osmanlı Devleti'nde Kıtlık Ve İç Göç: 1870-1900 Arası İç Anadolu Örneği", *Mavi Atlas,* C. 5 S. 2, s. 474-488.

Bayar, Yener (2013), *1873-1875 Orta Anadolu Kıtlığı,* İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çelik, Cemil (2014), "Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs'ta Kıtlık ve Çözüm Yolları (1869-1874)", *Cedrus*, C. 2, s. 497-525.

Erler, Mehmet Yavuz (2011), *Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtlık Olayları (1800-1880),* İstanbul: Libra Kitap.

Farnsworth, Wilson Amos (2018), *Kapadokya'daki Amerikalı Misyonerlerin Bilinmeyen Tarihi, Çev. M. Şahin.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gül, Ayşegül (2009), "Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtlık (Erzurum Vilayeti Örneği: 1892-1893 ve 1906-1908 Yılları)" *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C. 2 S. 9, s. 144-158.

Kadıoğlu, Mikdat (2008), "Kuraklık Kıranı Risk Yönetimi", *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*, Ed. Mikdat Kadıoğlu ve Emin Özdamar, Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları.

Kallek, Cengiz (2020), "Müd", *DİA, XXXI*, ss. 455-457.

Karaca, Taha Niyazi (2013), "1873-1874 Kıtlığının Osmanlı İktisadi ve Siyasi Yaşantısına Etkisi", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi sempozyumu* (ss. 163-180), Ankara: TTK Yayınları.

Kılıç, Orhan (2002). "Osmanlı Devleti'nde Meydan Gelen Kıtlıklar" *Türkler,* C. 10, s. 1340-1356.

Kuş, Ayşegül (2018), "Tozer'in Turkish Armenia And Eastern Asia Minor Adlı Yapıtında Yozgat ve Çevresinde Yaşanan Kıtlığın (1873-1875) Doğal ve Sosyo-Ekonomik Nedenleri", *OTAM,* C. 44, s. 107-132.

Kütükoğlu, Mübahat (1976), *Osmanlı-İngiliz Münasebetleri II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Özgün, Cihan (2011), *İzmir Ve Artalanında Tarımsal Üretim Ve Ticareti (1844-1914), İzmir:* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Öztürk, Mustafa (2009), *Hülasatü'l-Efkar Gazetesi ve 1873-1875 Arası Osmanlı Devleti'nin Ekonomik ve Sosyal Durumu, İstanbul:* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yüksek Lisans Tezi.

Şemsettin Sami (1306), *Kâmus'ul-Âlam C. 5*, İstanbul: Mihran Matbaası.

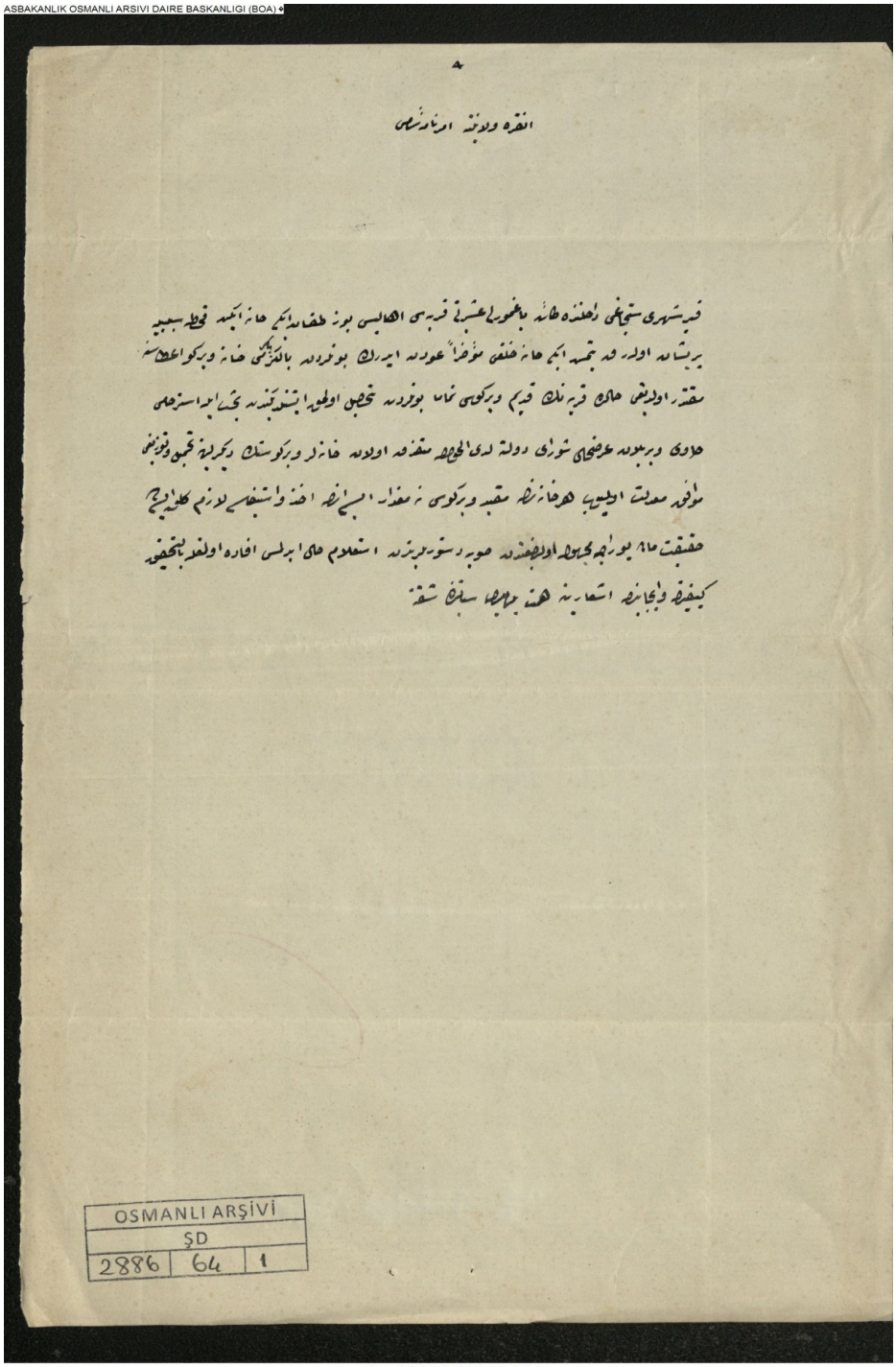
Tekin, Saadet (2015), "19. Yüzyılın Sonu 20. Yüzyılın Başlarında Batı Anadolu'da Yaşanan Kuraklık Olayları", *International Journal Of Social Science,* C. 33, s. 329-341.

EKLER

EK 1. Ankara Dâhilinde Kırşehir'den Mektup (Basiret Gazetesi)

EK 2. Ankara Vilayetinde Emirname Sureti (BOA, ŞD. 2886/64/1)

ASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

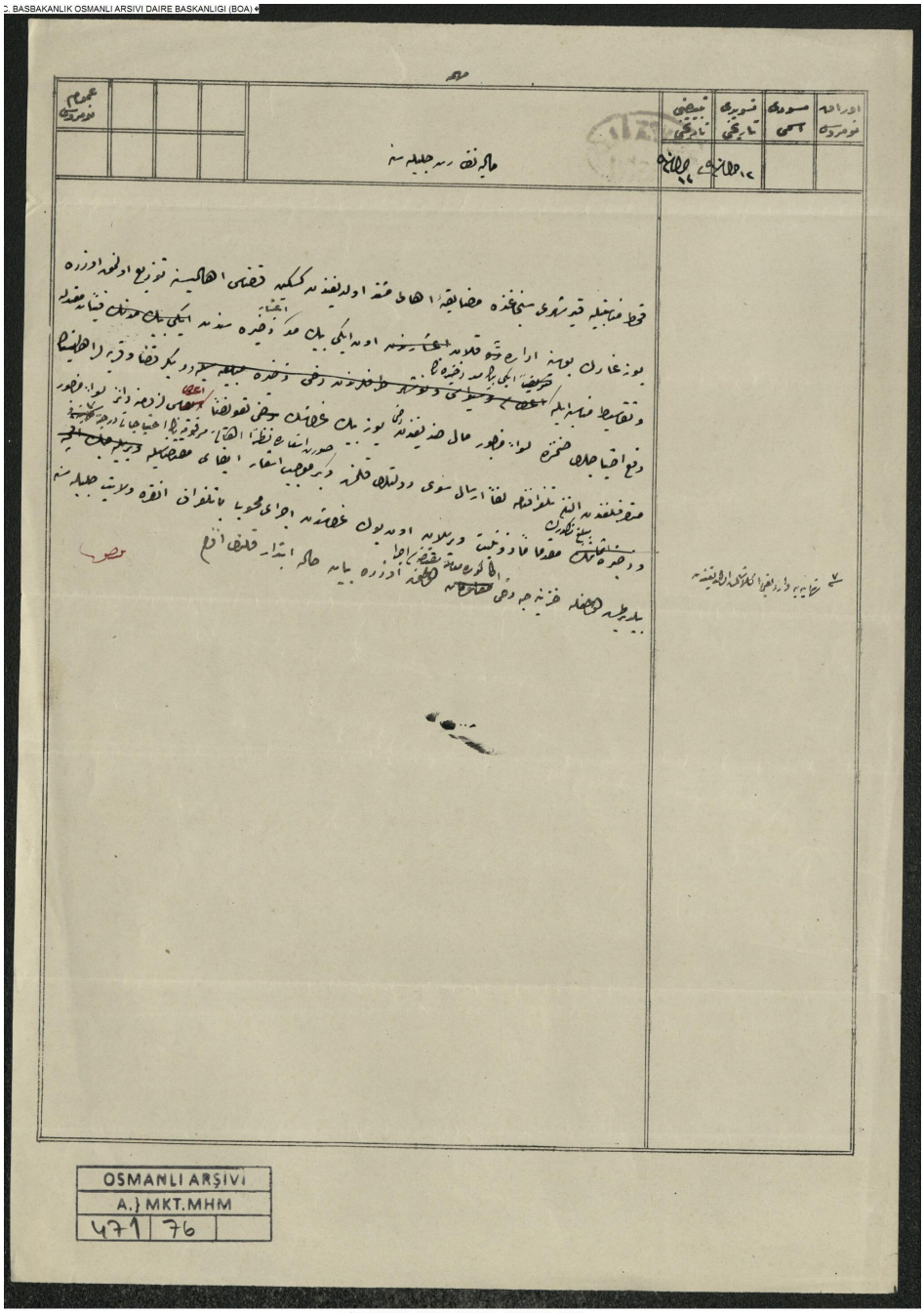
OSMANLI ARŞİVİ
ŞD
2886 | 64 | 1

ŞD.02886.00064.001

Ek 3. Hülasatü'l Efkâr Gazetesi'nde Çıkan Kıtlık Haberi

EK 4. Kırşehir'de Kıtlık Felaketinin Zuhur Ettiğine Dair Maliye Nezaretine Gelen Yazı (BOA, A.MKT. MHM., 471/76)

A.}MKT.MHM.00471.00076.001